

SotePeda 24/7 -hanke

Rahoittaja: Opetus- ja kulttuuriministeriö

CC BY-SA 4.0

Etiikan perusteita (Mikko Malkavaara)

Etiikasta puhuttaessa hypätään yleensä suoraan sovellettavissa oleviin periaatteisiin tai arvoihin, sellaisiin kuten rehellisyys, tasa-arvo, oikeudenmukaisuus, tasapuolinen kohtelu tai reiluus. Tällöin kiinnostuksen kohteina eivät ole etiikan perusteet tai lähtökohdat vaan käytännöt.

Se, että etenemme suoraan etiikan sovellusalueisiin, kertoo, että elämässämme olemme oppineet jo paljon etiikasta, oikeasta ja väärästä. Oikea ja väärä sekä hyvä ja paha ovat läsnä koko elämämme ajan. Meillä itse kullakin on oma järki ja siihen sisältyvä omatunto, siis kyky arvioida itseämme moraalissa mielessä sekä kyky erottaa hyvä pahasta. Ne muodostavat perustyökälyt, eli kaikilla meillä pitäisi olla etiikan työvälineet kunnossa.

Suomenkielinen sana omatunto vie ajatuksen ihmisen sisäisiin tuntoihin. Monissa eurooppalaisissa kielissä se viittaa pikemmin yhteiseen tietämiseen, niin kuin ruotsissa, samvete, tai latinassa, conscientia, tai niin kuin monissa latinaan pohjautuvissa kielissä kuten englannissa, conscience. Tajun oikean ja väärän tunnistamisesta voi tämän perusteella ajatella olevan yhteisöllistä ja yhteisöissä syntyvää yhteistä tietoa.

Kun arvioimme tekoälyä, digitalisaatiota ja robotteja eettisestä näkökulmasta, tärkein työväline kulkee mukamme. Se on omantunnon ohjaava järki, joka osaa erottaa oikean väärästä ja kykenee myötätuntoon.

Silti on hyvä myös tietää jotakin.

Etiikka käsittelee hyvää ja pahaa, arvoja ja normeja, oikeuksia ja velvollisuuksia. Kun arvot ja normit ajautuvat keskinäiseen ristiriitaan, syntyy eettinen ongelma.

Etiikan lähikäsite ja osittain päällekkäinen sen kanssa on moraalit, jota voidaan kuvata käytännön hyvän elämän tavoitteluksi. Se muodostuu arvoista, hyveistä, käytännöistä ja toimintatavoista. Yleensä moraalit viittaa vallitseviin käsityksiin oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta.

Etiikka on myös moraalit tutkimista, moraalit koskevaa teoretisointia. Se tutkii moraalit filosofian kysymyksiä, moraalit arvostelmien ja teorioiden luonnetta ja pätevyyttä sekä eettitien käsitteiden alkuperää ja merkitystä. Se myös kuvaa ja selittää moraalit näkemyksiä, toisaalta se perustelee, miten tulee toimia.

Oikein toimimiseen kehottavaa etiikkaa voidaan kutsua preskriptiiviseksi tai normatiiviseksi etiikaksi. Sitä taas jäsennetään osiin usein sillä perusteella, mikä ajatellaan oikein toimimisen lähtökohdaksi.

Siten voidaan puhua hyve-etiiikasta, jolloin lähtökohdana on oikein toimiminen klassisten hyveiden perusteella, tai velvollisuusetiiikasta, jolloin toimijan velvollisuus tai velvollisuudentunne on hyveitä tai seurauksiakin tärkeämpää, oikeusperustaisesta etiikasta, jolloin lähtökohdana ovat oikeudet, tai seurausetiiikasta, jolloin tavallisimmin lasketaan erilaisia hyötyjä joko toimijalle itselleen ja vaikkapa hänen onnellisuudelleen, tai toiminnan kohteelle, laajemmalle kokonaisuudelle tai vaikkapa maailmankaikkeudelle.

Soveltava etiikka on normatiivisen etiikan teorioiden soveltamista käytäntöön.

Normatiivisen eli preskriptiivisen etiikan rinnalla on toisenlainen, deskriptiivisen etiikan perinne, jossa pyritään kartoittamaan, millaisia moraalisia arvoja ihmiset kannattavat ja millaisia käytäntöjä he toteuttavat. Deskriptiivinen etiikka ei siis ota kantaa, ovatko nuo arvot tai käytännöt sinänsä hyviä vai pahoja. Deskriptiivistä etiikkaa edustaa myös moraalipsykologia, joka tarkastelee moraalista empiirisenä, toiminnassa havaittavana ja mitattavana ilmiönä.

Moraali ei ole kuitenkaan kiveen hakattua eikä absoluuttista. Pikemmin se on kulttuurisidonnaista. Se vaihtelee ajan, paikan ja kulttuurin mukaan. Moraali on siis suhteellista, vaikka omassa ympäristössä se olisi hyvinkin ehdotonta ja tiukkaan napitettua.

Digitalisaation ja tekoälyn etiikkaa pohtiessamme on syytä ymmärtää, että toiset meistä ovat taipuvaisia ajattelemaan oman tutun ja turvallisen kautta ja arvostavat sellaista moraalista, jonka ovat omaksuneet. Toisia taas ohjaa suvaitsevaisuuden arvo, jolloin voidaan ajatella moraalista laajasti ja globaalisti. Tällöin ajatellaan, ettei ole oikeutta kritisoida muiden kulttuurien moraalista käytäntöjä.